

Dobří a zlí duchovia v predstavách našich predkov

Štefan Mikuš

7. marca 2020 **História**

Víly. Sú to duchovia ženského rodu. Spomínajú sa u nášho ľudu dodnes. Predstavujeme si ich v podobe prekrásnych dievčat obývajúcich lesy a opustené miesta. Spravidla sú to dobrí duchovia. Žijú pokojným a veselým rozprávkovým životom, ktorý je vyplnený bezstarostným spevom a hrami. Niektoré z nich môžu sa zvrhnúť a potom sú zlomyseľné a nebezpečné, môžu nás zviest na zlé cesty a do záhuby.

Rusalky. Bytosti podobné vílam, ale vonkoncom dobromyseľné. Žijú tak ako víly, v lesoch a opustených miestach a tiež aj podobným životom. Sú nápomocné pocestným, opusteným a vôbec potrebu žiadajúcim. Považovali ich aj za duše našich príbuzných a predkov ženského rodu. Preto menej sa ich báli ako Víl.

Dedko. Dedkovia boli duše zomrelých predkov mužského rodu, tešiacy sa veľkej úcte. Dedkovia prinášali len šťastie a vedeli len dobre robiť. Na ich počtu v každom dome bol ozdobený kútik volaný „božište“. Tu sa prinášali malé a drobné obete, akoby spomienkové na dávnych predkov. Teda aj naši pohanskí otcovia, uctievali milých zomrelých a keďže božište mali v dome, často si na nich spomínali. Niečo podobné, ako aj v kresťanstve: úcta k mŕtvym. Dedkovia boli strážcovia domu.

Zmok. Je to prežitok pohanskej doby. Považoval sa za ducha a prinášal istým ľuďom peniaze, ktorí sa mu zapredali.

Škriatok. Predstavuje sa ako duch v podobe čierneho kurata. Má vraj rozum a možno sa s ním aj rozprávať. Pamiatka tohto boha nižšieho významu je dosť živá aj dnes na jednotlivých krajoch nášho Slovenska. Vyliahne sa z vajíčka noseného pod pazuchou po dobu troch týždňov. Stravu užíva tú, čo človek. Má podobnú úlohu ako zmok: prináša peniaze.

Svetlonos. Je to duch v podobe malého svetielka, ktoré lieta. Beda, kto sa nechá po nociach viesť svetlonosom. Iste ho zavedie do záhuby. Vo svetlonosoch ešte dnes na mnohých krajoch pospolití ľudia veria. Zachoval si svoju pamiatku z pohanských čias až po naše časy. Je to spravidla zlý bes, ktorý ohrozuje život ľudí, lebo kto sa odovzdá jeho vedeniu, zahynie.

Rarášek. Dnes sa považuje za najmenšieho čertíka v pekle. Bol to zosobnený vrtiaci sa vietor, alebo duch zapríčínujúci vrtenie.

Ježibaba. Predstavuje sa ponajviac ako ošklivá stará baba. Rozprávajú o nej ešte aj dnes rôzne povesti. Bolo to nižšie božstvo ľudu nepriaznivé. Svoje obydlie malo na osamelých miestach v hlbokých lesoch. Najmä škodilo zablúdiťým neposlušným deťom, ktoré – ak im nepomohla nejaká dobrá vyššia bytosť – zmámila. Bola božstvom opovrhovaným a nenávideným.

Hoja Dunda. Bola to nejaká pochabá Víla, lebo aj dnes na istých krajoch Slovenska pochabé dievčatá prezývajú Hoja Dunda.

Rozprávkové bytosti, ktoré sa aj dnes spomínajú, boli: Čiernokňažník, Meluzína, Vodný muž, Vodná panna, Pikulík, Bubo, Lada, Živena, Vlkodlak, Dažbog, Polesún, Rod, Rodzenice, atď. V božstvách verili starí Slováci alebo ako v bohov alebo ako v ojedinelých duchov. Príbuzenstvo, rodokmeň, alebo pokrvnosť medzi bohmi pohanských Slovákov nebolo. Zvláštne postavenie u našich starých otcov mala bytosť „Tur“. Že to bola nejaká významná bytosť, ukazuje to dodnes množstvo na Slovensku po jeho mene zachovaných miestopisných názvov ako Turiec, Turany, Túrovce, Stará Turá, Turie Dvory, Turá Lúka, atď.

Foto: kult Svantavita, zdroj: commons.wikimedia.org

Či to bolo božstvo plodnosti pomenované po býkovi Turovi, nie je isté; no pravdepodobnejšia je domnienka, že to bol nejaký zbožňovaný a zosobnený staroslovenský národný hrdina, lebo veľestúrsky rúnový nápis spomína akéhosi Tura a od neho počíta aj roky udalostí, ktoré itiam na skale aj zvečňuje. Ten nápis znie: „Priechach silian ot morane zrumich kremnitiu te turu i vsia grada i bé goda po turu dvesté osmdst“. T. j.: Prišiel Silian od mora, zrumil Kremnicu i Turov a všetky hrdy a bolo po Turovi dvesto osemdesiat rokov. Táto skutočnosť ako aj mnoho iných zo života našich predkov potrebuje ešte dôkladné historické overenie, lebo ide o mimoriadne dôležité nálezy ojedinelé v celom Slovanskom svete.

Bohužiaľ, nemáme doteraz odborného historika na dobu Slovanov, ktorý by toto a tomu podobné historicky overil a zhodnotil. Lebo aj z Traktátu mnícha Chrabra o Písmenách vieme, že starí Slováci – Slovania pred príchodom svätého Cyrila, ktorý nám dal písmo zvané Hlaholika, písali, t. j. robili znaky rezom a črtami, teda spomína sa aj tu rúnové písmo. No dúfajme, že slobodný život nám vychová aj takého, už aj zo samej lásky k veci a k našej veľkej minulosti, akou sa máloktorý národ v Európe môže pochváliť. Čo ešte a aké tajie skrývajú naše hory, skaly a osamelé miesta, to čaká na svoje objavenie skúseným historikom.

Sviatky našich otcov boli: Okolo 21. decembra sviatok menovaný „Kračún“. Teda najkratší deň v roku. Odtiaľ aj maďarské karácsony. I tu na východe Slovenska Vianoce Kračúnom dodnes volajú. Teda tento názov sa nám zachoval z pohanských čias našich otcov. Okolo 21. marca „Kúpadlá“ spojené s odnášaním Moreny a vítaním jari. Okolo 21. júna „Letnice“, sviatok zasvätený letu. Okolo 23. septembra „Obžínky“, sviatok na pamäť ukončenia poľných prác a zasvätenia úrody. Okrem týchto bolo aj viacero sviatkov, lebo aj do kresťanského pomenovania sviatkov sme si preniesli Hromnice, Turíce ako starobylú pamiatku po našich dávnych predkoch.

Toto bolo zhruba náboženstvo našich dávnych pohanských otcov. A takto to bolo s menšou-väčšou obmenou aj u ostatných slovanských kmeňov a národov. To bola náplň ich duchovného života, ktorý sa prejavoval neistotou, strachom; bolo to tápanie v tme. Svojou prirodzenosťou však usilovali sa dosiahnuť vyšší stupeň náboženskej kultúry. Prozreteľnosť Božia pomohla uskutočniť túto snahu našich predkov v

osobe na svoju dobu vynikajúceho panovníka Rastislava, ktorý povolal svojmu národu smädiacemu po pravde hlásateľov slova božieho blahoslavených bratov sv. Konštantína-Cyrila a Metoda.

S akou nevýslovnou láskou prijali týchto dvoch svätých bratov a ich učenie naši otcovia, o tom hovoria legendy a ich životopisy o ich pôsobení u nás. Slovo božie voviedlo náš národ medzi kultúrne národy sveta, dalo nám kresťanskú vzdelanosť, dôstojnosť. Sme prví, tak by som povedal, vyvolení od Boha medzi všetkými Slovanskými národmi. Odtiaľto, z nášho svätého mesta Nitry, tiekol preštedrý prúd svetla božieho k ostatným bratom Slovanom. Učeníci prebážených bratov – aby som použil slová množstva legend o nich a našom národe – niesli kresťanskú kultúru a vzdelanosť na juh, na sever i na východ Európy.

Uvedomme si, že dnes, hoci počtom malí, boli sme predurčení Bohom na veľké poslanie, ktoré učeníci svätých bratov aj splnili. Nešťastná udalosť vyhnala žiakov sv. Cyrila a Metoda Svätoplukom na návod nepriateľských Franských biskupov, podobne aj pád prvej našej ríše Veľkomoravskej zhatil ďalší rozvoj; no nemohol zahatiť semeno, zasiate do našich sŕdc a to vieru v dobrotivého Boha a jeho svätú Cirkev. Buďme teda hodní nasledovníci našich svätých vierozvestov a apoštolov, aj ich žiakov Gorazda, Klimenta, Nauma, Chrabra, Evangelára, Savu atď., ktorí všetci zomreli v chýre svätosti.

I. časť: <http://christianitas.sk/o-pohanskej-viere-nasich-praotcov/>

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/dobri-a-zli-duchovia-v-predstavach-nasich-predkov/>